

מראה מקומות- עניני הלכה

‘במות דף יג’

נסדר ע"י אשר יעקב מילמן

לכ"י בתוך בעמודי ובריה גרוס ע"ה
by Mr. & Mrs. Dusy Gross

www.dafaweek.org

507-DAF-WEEK

info@dafaweek.org

בענין לא תתגודדו

- רמב"ם ע"ז יב' יד'
- ספר החינוך תסז'
- רא"ש יבמות פ"א אות ט'
- רמ"א תצג' ג'
- מג"א שם ס"ק ו'
- אגר"מ או"ח ד' לד'
- שו"ת אור לציון ח"ב עמ' טו
- קובץ הלכות סוכות פרק לז'
- ס"ק ג' ושערי הלכות אות ה'
- דעת נוטה ח"ב תשובה נד'
- **ברמב"ם** הביא את הדין של לא תתגודדו באופן ששני בתי דינים בעיר לא ינהגו כ"א כדין שלו. אכן בספר החינוך הובא בשם רבו שלא כדעת הרמב"ם ודין זה רק בחבורה אחת [ולכ' ר"ל בבית דין אחד]. וכן הובא כזה בהרא"ש.
- **ובמג"א** האריך הרבה בדין זה ויצא שדין זה רק בנוגע למצב של מחלוקת אבל אם יש מנהג איזה אנשים להוסיף סליחות וכדומה אין בזה משום לא תתגודדו. ובאגר"מ דן שה"ה שיש איסור בזה לשנות נוסח התפילה (אכן מה שאומר בלחש אי"ב איסור זה).
- ולענין לומר נוסח של קדיש אחר, ע' באור לציון שזה תלוי במח' בני אשכנז וספרד.
- ולענין לנענע בסוכות כל אחד לפי מנהגו ע' בקובץ הלכות מה שדן בזה.
- ולענין בחור אשכנז הלומד בישיבה של ספרד אם יש לו להתפלל בטלית עיין בדעת נוטה (ולהגר"ח קנייבסקי שליט"א) ובהערות שם בשם הגריש"א זצ"ל.

מדע. הלכות עבודת כוכבים פי"ב

הקורח ארבע וכו' פ' במדבר דמכות (דף כ'). מ"ד לא יקרמו קרחה יכול אפילו ד' וה' קרימות לא יחא חייב אלא אחת מ"ל קרחה לייחב על כל קרחה וקרחה הני ד' וה' קרימות היכי דמי וזה אמר זה ונחמש המראות פשיטא אלא צבת אחת ונחמד המראה מי מייחב לא לריכא דקן חמש אצבעותיו נשא כלומר סם המשיר את השער ונחמד צבת אחת כלומר והתרו בו המראה

כמנהג זה אלא כתב שלל יהיו שני בני דינין בעיר אחת, פירוש שמנה שניהם שני מנהגים הם שני דינין, ואפשר נמי שנפל טעות בספרים והגירסא הנכונה היא שלל יהיו כשני בני דינין והספורים מקרו הכ"ף, עכ"ל, ו"ל"ת הי"ך לוקה המגדל עמנו דהא לא שכללות הוא כמו לאו דלא תאכלנו על הדם, וי"ל דלא דמי דהכא עיקר הלוא ידענו שהוא שלל נגד עמנו אלא שרצה הכתוב גם שלא להעשות אגודות אגודות אבל דלא תאכלנו על הדם עיקר הלוא לא נודע אחרו ולהכי היו לאו שכללות. כך נראה ל'.

למחלוקות גדולות שנאמר לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות: מן הקורח קרחה על המת לוקה שנאמר ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת. אחד ישראל ואחד כהן ששרט על המת אינו לוקה אלא אחת. הקורח ארבע או חמש קרחות על מת אחד לוקה כמנין הקרחות והוא שהתרו בו על כל קרחה וקרחה. אחד הקורח בירו או בסם או הטביל אצבעותיו בסם והניחם בחמשה מקומות בראשו בבת אחת הואיל וקרחה חמש קרחות אף על פי שהיא התראה אחת לוקה חמש שהרי כולן באין כאחת. וחייב על כל הראש כבין העינים שנאמר לא יקרחו קרחה בראשו. וכמה שיעור הקרחה כדי שיראה מראשו כגרים פגיו בלי שיעור: מן הקורח ראשו או השורט בבשרו על ביתו שנפל ועל ספינתו שנמבעה ביום פטור ואינו לוקה אלא על המת בלבד או השורט לעבודת כוכבים. הקורח קרחה בראשו של חבירו והשורט שריטה בבשר חבירו והכותב כתובת קעקע בבשרו של חבירו והיה חבירו מסייע. בזמן ששניהן מורדין שניהן לוקין. אחד שוגג ואחד מידר המזיד משניהם לוקה והשוגג פטור:

מזו אחד ישראל וכו'. כלומר דלא מימא כהן ילקי מרי משום לא יקרמו ומשום לא תשימו קרחה בין עיניכם למת וטעמא משום דכסוף פ"ק דקידושין (דף ל"ו:) יליף גז"ש כמה דכריס מלא יקרמו קרחה ללא תשימו קרחה וא"כ לאו לטפויי לאו לכהן אחת לא יקרמו אלא לגזות על לא תשימו קרחה כנ"ל:

באין כאחת. וחייב על כל הראש כבין העינים שנאמר לא יקרחו קרחה בראשו. וכמה שיעור הקרחה כדי שיראה מראשו כגרים פגיו בלי שיעור: מן הקורח ראשו או השורט בבשרו על ביתו שנפל ועל ספינתו שנמבעה ביום פטור ואינו לוקה אלא על המת בלבד או השורט לעבודת כוכבים. הקורח קרחה בראשו של חבירו והשורט שריטה בבשר חבירו והכותב כתובת קעקע בבשרו של חבירו והיה חבירו מסייע. בזמן ששניהן מורדין שניהן לוקין. אחד שוגג ואחד מידר המזיד משניהם לוקה והשוגג פטור:

הלכות תשובה

מצות עשה אחת. והוא שישב החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה:

וביאור מצוה זו ועיקרים הנגזרים עמה בגלגלה בפרקים אלו:

כמנהג ב"ב משנה

כמנהג ב"ב משנה

פרק ראשון

בשעה שישאל מוטאם לפניך וששים תשובה עשה להם זדונות כשגגות אמר רבה בר שמואל אמר רב הלכה כדברי חכמים: וכן בעלי חטאות וכו'. זה פשוט שהרי מצוה רחוקה מהמקור ונכדחא אמרו בפ"ק דשבוים (דף ר"ג). שחטאת ואשם אין נכפרים אלא על השמים: וכן כל מחוייבי מיתות וכו'. משנה כשגגותין פרק נגמר הדין (דף מ"ג). כל המומתין ממדין שלל הממונה יש לו חלק למוה"ב שכן מלני בענן שהמדה שאל"ה יהושע יעכרך ה' היום הוא היום הזה אשה עכור וכו' אשה עכור לעמיד לנכא: וכן החובל בו. משנה כנ"ל סוף החובל (דף כ"ג). אע"פ שנוהן לו אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו מילה. ומ"מ מלא דמסיה ליה רבינו מכל חטאות האדם י"ע היכא מיימי לה נבילקוט פ' נשא אמת הכי צמס ספרי ופולחן: שיעור

פרק א א איש או אשה וכו'. והמודו את חטאתם אשר עשו זה וידוי דברים: מצאתי תמוז דליתא כפרת פ' אמרי מוס: כיצד מתודין וכו'. יומא פ' אמר להם שמונה (ל"ו:). מ"ר כילד ממורה עימי פשעתי חטאתי וכו' וכן במשה הוא אומר נשא עון ושע ועטאת דברי ר"מ ומכ"א עונות אלו הדוגות פשעים אלו המדיים חטאים אלו השגגות ומחלת שהמדה על הזדונות ועל המדיים חוזר ומתודה על השגגות אלא כך היה מתודה חטאתי עימי פשעתי וכן צדוד הוא אומר חטאתו עם אבותי העיני הרשענו וכן בשלמה הוא אומר חטאתו והרשענו ומרדכי וכן דניאל הוא אומר חטאתו והעניו והרשענו ומרדכי אלא מהו שאמר משה נשא עון ושע ועטאת אמר משה לפני הקב"ה רכש"ע

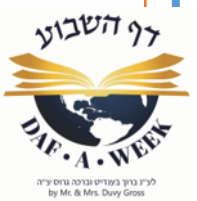
אבל מצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בודוין בין בשגגה כשיעשה תשובה וישב מחטאו חייב להתודות לפני האל ברוך הוא שנאמר איש או אשה כי יעשו וגו' והתודו את חטאתם אשר עשו זה וידוי דברים. וידוי זה מצות עשה. כיצד מתודין אומר אנה השם חטאתי עייתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה. והוא עיקרו של וידוי. וכל המרבה להתודות ומאריך בענין זה הרי זה משובה. וכן בעלי חטאות ואשמות בעת שמביאין קרבנותיהן על שגגתן או על זדונן אין מתכפר להן בקרבנם עד שיעשו תשובה. ויתודו וידוי דברים שנאמר והתודה אשר חטא עליה. וכן כל מחוייבי מיתות בית דין ומחוייבי מלקות אין מתכפר להן [אלבמיתתן] או יבלקיתן עד שיעשו תשובה ויתודו. וכן החובל בחבירו והמוקד ממונו אף על פי ששילם לו מה שהוא חייב לו א סמי"ג לאון ס"ג, טור י"ד סי' ק"פ: ב סמי"ג עשין י"ז:

לחם משנה
הבט לאחין שמע מיה עשו שמע מינה, וא"כ כיון דכסויגא אסקין כך לא היה לו לרבינו למפקס דלא כסויגין ואע"ג דיש לדמות הייא רחוי דלימא התומו אבל לא עלה בידם לעשות שהרי מצוה לקמן כשהיא כרייתא דר' דוסא אמר להם שהוא לא המירס מ"מ כיון דנגמלא אסקין עשו לא היה ליה לרבינו למפקס דלא כסויגין. והרז מהר"ר דוד הכהן ז"ל דפסקו צבית י"ג עמוד על זה וכמד דרבינו פסק כרז. ומה שאמר שלל יעשו שני בני דינין ר"ל צ"ד אחד פלג מורים כמד ופלג מורים כמד דנרלן כשני בני דינין, והוא דוחק גדול ונ"ע:

מזו הקורח קרחה על המת וכו'. כל הדברים הללו נבחרו בפ' במדבר דמכות (דף כ').
פ"א א כל מצות עשה וכו' והתודו את חטאתם וכו'. כן אמרו בפסרי על פסוק זה ושם נבחרו קלמ מדברים אלו שהזכיר רבינו: שנאמר

הגהות מיימוניות
עשה כן על התורה כמו שהיה אומר הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני אחרתן עכ"ל כ"ב הכמ"ג שב: מן [הרא"ש] פסק בשתי שערות חייב אבל אפילו באחד איכא איסורא עכ"ל: א [6] ואפילו מי שחלה ונשא למות אומרים לו התודה כדאיתא בפ' בנות מרדכיין (דף ל"ב): וכו'

מנדל עין
א כל המצות שבתורה בו עד ויסו מחטאו. פרק במדבר דיומא (דף פ"ה) ובמחלתא: חייב הוא להתודות בו עד הרי זה משובה. פרק אמר להם המנונה (דף ל"ו) ובמחלתא ובספרא: וכן בעלי חטאות עד עליה. פרק במדבר דיומא (שם) ובספרא: וכן כל מחוייבי מיתות עד ומידו. פ' נגמר הדין (דף מ"ג) ובספרא: וכן החובל בו עד מכל חטאות האדם. פרק החובל (דף כ"ג): שיעור

וְכָתַב הַרְמַב"ם ז"ל (עבודת כוכבים פי"ב
הי"ד) כִּי עוֹד דָּרְשׁוּ זְכוּרֹנָם
לְבָרְכָה בְּכָל־ל אֲזַהְרָה זוֹ שְׁלֹא יְהוּ שְׁנֵי
בְּתֵי דִינִין בְּעִיר אַחַת זֶה נוֹהֵג בְּמִנְהַג
אֶחָד וְזֶה נוֹהֵג בְּמִנְהַג אֲחֵר, שְׁדָבַר זֶה
גּוֹרֵם לְמַחְלָקָת, וְלִשְׁוֹן לֹא תִתְגַּדְּדוּ
כְּלוֹמֵר לֹא תַעֲשׂוּ אַגְדוֹת אַגְדוֹת, כְּלוֹמֵר
שִׁתְּהִי חִלּוּקִין אֱלוֹ עַל אֱלוֹ. מִמּוֹרֵי

יִשְׁמְרוּ אֶל לְמִדְתֵי שְׂאִין אֲסוּר זֶה אֶלֶּא
בְּחִבּוּרָה אַחַת שְׁחוֹלְקִין קְצָתָן עַל קְצָתָן
וְהֵן שְׁוִין בְּחִכְמָה, שְׂאֲסוּר לַעֲשׂוֹת כָּל
כֵּת מִהֵן כְּדַבְּרֵי שְׁזֵה גּוֹרֵם מַחְלָקָת
בִּינֵיהֶן, אֶלֶּא יִשְׂאוּ וַיִּתְּנוּ בְּדָבָר הַרְבֵּה
עַד שִׁיִּסְכְּימוּ כְּלָם לַדְּעָה אַחַת, וְאִם אֵי
אֶפְשָׁר בְּכֶךְ יַעֲשׂוּ הַכֹּל כְּדַבְּרֵי
הַמְּחַמְרִין אִם הַמְּחַלְקָת הוּא עַל דָּבָר
שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל בְּשְׁנֵי בְּתֵי דִינִין
חִלּוּקִין וְהֵן שְׁוִין בְּחִכְמָה לֹא נֶאֱמַר עַל
זֶה לֹא תִתְגַּדְּדוּ, וְהִבִּיאוּ רְאִיָּה מִמַּעֲשֵׂה
דְּמִסְכַּת חִלּוּקִין שְׂאֲמָרוּ שֶׁם נִפְקֵי שִׁיפּוּרֵי
דְּרַב וְאֶסְרֵי, וְנִפְקֵי שִׁיפּוּרֵי דְשִׁמוּאֵל
וְשֵׁרוּ.

על עזרת צ"ח ד"ה ומ"ש). אצל צמדינה זו נהגו לישא ולהסתפר בג' ימי הגבלה. לכן נראה לי דלא ישאו ויסתפרו בראש חדש אייר, ובנשאן של ימי הגבלה אמרינן מקצת היום ככולו, וכן משמע במהרי"ל (ד"ה הימים שצ"ח פסק לעזרת עמוד קטן), ו"ש עוד דיעה אחרת, כשסתיר ז' ימי הפסקה ו' שבתות צ"י ימים ראש חדש אייר וא' ראש חדש סיון נשארו ל"ג יום. ועצמו ואותן מקומות שנהגין ⁽⁸⁾ להסתפר מל"ג בעומר ואילך לא יסתפרו כלל אחר פסח עד ל"ג בעומר ⁽⁷⁾ ולא ינהגו בעיר אחת ו' ⁽⁹⁾ מקצת מנהג זה וצקצק מנהג זה משום לא תתגודדו ⁽¹⁰⁾ [דברים יד, א] ⁽¹¹⁾ וכל שכן ⁽¹²⁾ שאין לנהוג היתר ⁽¹³⁾ כשמהינן:

והיגים להסתפר עד ראש חדש אייר (ב) ואותן לא יסתפרו מל"ג בעומר ואילך חף על פי שמוחר להסתפר בל"ג בעומר בעצמו ואותן מקומות שנהגין ⁽⁸⁾ להסתפר מל"ג בעומר ואילך לא יסתפרו כלל אחר פסח עד ל"ג בעומר ⁽⁷⁾ ולא ינהגו בעיר אחת ו' ⁽⁹⁾ מקצת מנהג זה וצקצק מנהג זה משום לא תתגודדו ⁽¹⁰⁾ [דברים יד, א] ⁽¹¹⁾ וכל שכן ⁽¹²⁾ שאין לנהוג היתר ⁽¹³⁾ כשמהינן:

שפני שבעות. ומיהו אויל לשיטתיה (מנהגי פסח עמוד סו; הגהות מנהגים שם אות מתן) דסבירא ליה דליתו אסור אלף עד ל"ג בעומר, ע"ש: ז' ב'קצת. פירוש, שמקצת בני אדם לא ינהגו כך ומקצת כך, ⁽⁶⁾ דהוי לא תתגודדו. וידין כי דין זה לא נתבאר כל כך בפוסקים, אצינה לפניך הסוגיא ביצמות דף (י"ד) [יג] [ע"ב] ח"ל, מגילה נקראת צ"ח צ"ב צ"ג כו' אקרי כאן לא תתגודדו לא תעשון אגודות אגודות, אמר ליה (ע"פ) [עד כאן לא שנית] ⁽¹⁴⁾ מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין, אמר ליה אמינא לך אנה איסורא דאקרי להו רבנן לפני י"ד למתקרי צ"טו' וכן צ"טו' בארבעה עשר ⁽¹⁵⁾ ר"ה כז' תורת, אלפי התם מנהגא, דלכולי עלמא שרי, ומיהו עשה דאחמור אל ישנה דרכו מפני המחלוקת. ופרכינן והתם איסורא ליכא והקתני הלילה בית שמאי אוקרין ובית הלל מחירין לעשות מלאכה, ואיכא דעבדי כנית הלל ואיכא דעבדי כנית שמאי והרי כאן אגודות, אמר ליה התם לא דמי לז' תורות, דהרואה את זה

על עזרת צ"ח ד"ה ומ"ש). אצל צמדינה זו נהגו לישא ולהסתפר בג' ימי הגבלה. לכן נראה לי דלא ישאו ויסתפרו בראש חדש אייר, ובנשאן של ימי הגבלה אמרינן מקצת היום ככולו, וכן משמע במהרי"ל (ד"ה הימים שצ"ח פסק לעזרת עמוד קטן), ו"ש עוד דיעה אחרת, כשסתיר ז' ימי הפסקה ו' שבתות צ"י ימים ראש חדש אייר וא' ראש חדש סיון נשארו ל"ג יום. ועצמו ואותן מקומות שנהגין ⁽⁸⁾ להסתפר מל"ג בעומר ואילך לא יסתפרו כלל אחר פסח עד ל"ג בעומר ⁽⁷⁾ ולא ינהגו בעיר אחת ו' ⁽⁹⁾ מקצת מנהג זה וצקצק מנהג זה משום לא תתגודדו ⁽¹⁰⁾ [דברים יד, א] ⁽¹¹⁾ וכל שכן ⁽¹²⁾ שאין לנהוג היתר ⁽¹³⁾ כשמהינן:

שפני שבעות. ומיהו אויל לשיטתיה (מנהגי פסח עמוד סו; הגהות מנהגים שם אות מתן) דסבירא ליה דליתו אסור אלף עד ל"ג בעומר, ע"ש: ז' ב'קצת. פירוש, שמקצת בני אדם לא ינהגו כך ומקצת כך, ⁽⁶⁾ דהוי לא תתגודדו. וידין כי דין זה לא נתבאר כל כך בפוסקים, אצינה לפניך הסוגיא ביצמות דף (י"ד) [יג] [ע"ב] ח"ל, מגילה נקראת צ"ח צ"ב צ"ג כו' אקרי כאן לא תתגודדו לא תעשון אגודות אגודות, אמר ליה (ע"פ) [עד כאן לא שנית] ⁽¹⁴⁾ מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין, אמר ליה אמינא לך אנה איסורא דאקרי להו רבנן לפני י"ד למתקרי צ"טו' וכן צ"טו' בארבעה עשר ⁽¹⁵⁾ ר"ה כז' תורת, אלפי התם מנהגא, דלכולי עלמא שרי, ומיהו עשה דאחמור אל ישנה דרכו מפני המחלוקת. ופרכינן והתם איסורא ליכא והקתני הלילה בית שמאי אוקרין ובית הלל מחירין לעשות מלאכה, ואיכא דעבדי כנית הלל ואיכא דעבדי כנית שמאי והרי כאן אגודות, אמר ליה התם לא דמי לז' תורות, דהרואה את זה

על עזרת צ"ח ד"ה ומ"ש). אצל צמדינה זו נהגו לישא ולהסתפר בג' ימי הגבלה. לכן נראה לי דלא ישאו ויסתפרו בראש חדש אייר, ובנשאן של ימי הגבלה אמרינן מקצת היום ככולו, וכן משמע במהרי"ל (ד"ה הימים שצ"ח פסק לעזרת עמוד קטן), ו"ש עוד דיעה אחרת, כשסתיר ז' ימי הפסקה ו' שבתות צ"י ימים ראש חדש אייר וא' ראש חדש סיון נשארו ל"ג יום. ועצמו ואותן מקומות שנהגין ⁽⁸⁾ להסתפר מל"ג בעומר ואילך לא יסתפרו כלל אחר פסח עד ל"ג בעומר ⁽⁷⁾ ולא ינהגו בעיר אחת ו' ⁽⁹⁾ מקצת מנהג זה וצקצק מנהג זה משום לא תתגודדו ⁽¹⁰⁾ [דברים יד, א] ⁽¹¹⁾ וכל שכן ⁽¹²⁾ שאין לנהוג היתר ⁽¹³⁾ כשמהינן:

עזרת צריך לומר ג"כ מקצת היום ככולו: לכן ב"ה בראש חדש אייר, דהא חסרו ג' ימים, ותמורתן יש לאסור שני ימים של ראש חדש, וראשון של ימי הגבלה אמרינן מקצת כו' ויש עוד ב"ה ו' שבתות. דהא מ"ט יום הן שבע שבתות, דל ז' ימי פסח נשאר שש שבעות, דיש בהן שש שבתות: **אלף בראש חדש בעצמו.** ר"ל, מפסח ועד ראש חדש אייר אסור, וכן דוק ראש חדש סיון, אבל ג' ימי הגבלה אסורים: (פ"ק ז) **מקצת ב"ה.** דהוי אלף תתגודדו. ודרשינן לא תעשו אגודות אגודות, דנראה כשתי תורות: אמר ליה עד כאן אלף שנית ב"ה, פירש רש"י שם [ד"ה לא שנית] היה לך להשיב קושיא ⁽¹⁶⁾ זו: והקתני הלילה בית שמאי אוקרין ב"ה. ואמרינן שם פרק מקום שנהגו (פסחים נה, א) דהאי סבירא ליה דלביית שמאי ובית הלל לאו מנהגא גרידא, אלא סבירא להו דהוי אסורא: פלאכה הוא דלית ליה. וצריך לומר דלא חיישינן כי אם לרואה הבא ממקום אחר ורואה שאחד אוסר ואחד מתיר, מה שאין כן משום האוסרים ומתירים גופיהו לא חיישינן, דאם לא כן יהו דהרואה שאחד אינו עושה מלאכה יאמר משום דלית ליה מלאכה, מכל מקום אותה אדם עצמו שאינו עושה מלאכה דידע דמשום אסורא פורש ורואה חברו שעושה מלאכה ואיכא משום לא תתגודדו, אלא על כרחך דלגבייהו לא חיישינן: דברב שאינו אלף מנהג ב"ה. הוא דין ערב פסח, ובתירוקן א' אמנא לך אסורא כו': וביבבר שהוא אסור ב"ה. הוא דין ערב פסח לבית שמאי ובית הלל: וא"כ גבי תספורת. יהו דהוי מנהגא דאית ביה אסורא, מכל מקום לא עדיף ממלאכה בערב פסח, דהכי נמי י"ל הרואה אומר ב"ה, ולמה כתב רמ"א דיש בזה משום לא תתגודדו. ואע"ג דיש לחלק בתספורת איכא למיחש אם יראה שאחד מסתפר מפסח עד ראש חדש אייר, יהו דבמה שיראה שאחרים אין מסתפרים אז יש לתלות שאין רצונו בתספורת, עכ"פ יראה שהסתפר על כרחך דמל"ג בעומר ואילך אסור, וכשיראה א"כ שאותן בני אדם שלא נסתפרו מפסח עד ראש חדש אייר מסתפרים מל"ג ואילך אז אינלאי מילתא למפרע דיש בזה משום לא תתגודדו. וצריך לומר דכולי האי לא חיישינן, דוקא אם

על עזרת צ"ח ד"ה ומ"ש). אצל צמדינה זו נהגו לישא ולהסתפר בג' ימי הגבלה. לכן נראה לי דלא ישאו ויסתפרו בראש חדש אייר, ובנשאן של ימי הגבלה אמרינן מקצת היום ככולו, וכן משמע במהרי"ל (ד"ה הימים שצ"ח פסק לעזרת עמוד קטן), ו"ש עוד דיעה אחרת, כשסתיר ז' ימי הפסקה ו' שבתות צ"י ימים ראש חדש אייר וא' ראש חדש סיון נשארו ל"ג יום. ועצמו ואותן מקומות שנהגין ⁽⁸⁾ להסתפר מל"ג בעומר ואילך לא יסתפרו כלל אחר פסח עד ל"ג בעומר ⁽⁷⁾ ולא ינהגו בעיר אחת ו' ⁽⁹⁾ מקצת מנהג זה וצקצק מנהג זה משום לא תתגודדו ⁽¹⁰⁾ [דברים יד, א] ⁽¹¹⁾ וכל שכן ⁽¹²⁾ שאין לנהוג היתר ⁽¹³⁾ כשמהינן:

עזרת צריך לומר ג"כ מקצת היום ככולו: לכן ב"ה בראש חדש אייר, דהא חסרו ג' ימים, ותמורתן יש לאסור שני ימים של ראש חדש, וראשון של ימי הגבלה אמרינן מקצת כו' ויש עוד ב"ה ו' שבתות. דהא מ"ט יום הן שבע שבתות, דל ז' ימי פסח נשאר שש שבעות, דיש בהן שש שבתות: **אלף בראש חדש בעצמו.** ר"ל, מפסח ועד ראש חדש אייר אסור, וכן דוק ראש חדש סיון, אבל ג' ימי הגבלה אסורים: (פ"ק ז) **מקצת ב"ה.** דהוי אלף תתגודדו. ודרשינן לא תעשו אגודות אגודות, דנראה כשתי תורות: אמר ליה עד כאן אלף שנית ב"ה, פירש רש"י שם [ד"ה לא שנית] היה לך להשיב קושיא ⁽¹⁶⁾ זו: והקתני הלילה בית שמאי אוקרין ב"ה. ואמרינן שם פרק מקום שנהגו (פסחים נה, א) דהאי סבירא ליה דלביית שמאי ובית הלל לאו מנהגא גרידא, אלא סבירא להו דהוי אסורא: פלאכה הוא דלית ליה. וצריך לומר דלא חיישינן כי אם לרואה הבא ממקום אחר ורואה שאחד אוסר ואחד מתיר, מה שאין כן משום האוסרים ומתירים גופיהו לא חיישינן, דאם לא כן יהו דהרואה שאחד אינו עושה מלאכה יאמר משום דלית ליה מלאכה, מכל מקום אותה אדם עצמו שאינו עושה מלאכה דידע דמשום אסורא פורש ורואה חברו שעושה מלאכה ואיכא משום לא תתגודדו, אלא על כרחך דלגבייהו לא חיישינן: דברב שאינו אלף מנהג ב"ה. הוא דין ערב פסח, ובתירוקן א' אמנא לך אסורא כו': וביבבר שהוא אסור ב"ה. הוא דין ערב פסח לבית שמאי ובית הלל: וא"כ גבי תספורת. יהו דהוי מנהגא דאית ביה אסורא, מכל מקום לא עדיף ממלאכה בערב פסח, דהכי נמי י"ל הרואה אומר ב"ה, ולמה כתב רמ"א דיש בזה משום לא תתגודדו. ואע"ג דיש לחלק בתספורת איכא למיחש אם יראה שאחד מסתפר מפסח עד ראש חדש אייר, יהו דבמה שיראה שאחרים אין מסתפרים אז יש לתלות שאין רצונו בתספורת, עכ"פ יראה שהסתפר על כרחך דמל"ג בעומר ואילך אסור, וכשיראה א"כ שאותן בני אדם שלא נסתפרו מפסח עד ראש חדש אייר מסתפרים מל"ג ואילך אז אינלאי מילתא למפרע דיש בזה משום לא תתגודדו. וצריך לומר דכולי האי לא חיישינן, דוקא אם

המקומות, שצמקוס זה נהגו כך וצמקוס זה נהגו כך, אפילו נתקצו צי צ' המקומות צמקוס א' ועשה כל א' כמנהג מקומו, לית לן צה, עכ"ל. נראה לי דסבירא ליה אפילו הס צית דין א', כמירון הראשון שכתב הרא"ש. ונראה לי דוקא צמנהג הדומה למגילה,

(ג) שלא לעשות מלאכה בו. שנקצרו אחר שקיעת החמה והיו העם צטלים ממלאכה. וכנהג הטור עוד טעם, לפי שאו קופרין העומר, וכתיב (ויקרא כג, טו) שבע שבתות, מלשון שבות, ולשון שמיטה ג"כ שבע שבתות, דכתיב (שם כה, מ) וספרת לך שבע שבתות, מה שנת השמיטה אסורה במלאכה,

אף זמן ספירת עומר דהיינו לאחר שקיעת החמה אסור במלאכה, ע"כ. ולפי טעם זה נראה דלאחר שספרו מותר במלאכה חיקף, כן נראה לי. בענין הפטרת אחרי קדושים כתבתי סימן תכ"ח (ט):

תצד מאחרון להתחיל ערבית כניקטת שבעות, כדי שיהיו ימי הספירה תמימות: (ט) וקוריים בראשון השבוע מבחדש השלישי. (ט) על מה

שנהגים צמדניות אלו לקרות פסוק הראשון ואח"כ מתחילין אקדמות מילין בו, יש לתמוה הרבה האין ראשם להפסיק בקריאה, דהא אפילו לספר דצברי תורה אסור כמו שכתבו צסימן קמ"ו (ספ"ג).

ענין מה שכתבתי סימן תרכ"ד (ס"ק ז). ובבבבבב הגדולה (לשונות הרמב"ם ענינת אלילס פרק י"ג) צענין הסכמה שתקנו קצתם צתרים, לא שייך לא התגודדו (מהר"י טיטלנאק) (ט). וצתנת ישרים (אהלי חס) סימן קס"ח (וסימן קע) כתב שיש חולקין. מי שנהג חומרה מפני שהיו מחמירים צמקוס שילא משס, לא שייך לא התגודדו (רמב"ם פרק י"ב מע"א ענינת כוכבים, הלכה ד') (ט). (ועמש"ל ט).

היכא צגני אומנות אחד אין צהס חילוק, אע"פ ששאר צני העיר אין עושין כן מותר (הרא"ש חלק א' סימן נ"ז ד"ה הרי התנאן ק). ועיין צתשצנת רד"ך צית י"ג (צית י"ג) חדר צ' וצרי"מ אלשיך סימן (כ"ט) (נטן) וצשלטי גבורים פרק קמחא דיצנות (ג, ב צ אומ ט). ולס רוב הקהל נוהגים כך, צריכים המיעוט לנהוג כרוב (עד כאן צננת הגדולה). אמרינן צעירוצין דף ז' (ע"א) שר' עקיבא נהג צ' עשירין, צנית שמאי וצנית הלל, ומקשה הוה תרי חומרי דצמרי אהדדי, ומשני ר' עקיבא גמרא אסתפיק ליה, שלא היה יודע אף סבירא לכו לצית הלל, וכן כתבו התוספות ציצנות דף ט"ו (ע"א ד"ה גמריה). וא"כ מפני הספק מותר לנהוג מרי חומרי דצמרי אהדדי. אצל היכא דצמרי אהדדי לגמרי לא שייך לנהוג שניהם מפני הספק, דממה נפשך שרי, כדליתא פרק (צ) (ג) דחולין (גמ' ט):

תצד קשה לי האין אנו אומרים צצנצנות יוס מתן מוציאו, הלא קיימא לן כר' יוסי (שנת פג, ב) דלמר צז' צסימן נמנה תורה,

ד י י י [טו] נהגו (ט) הנשים (ג) שלא לעשות מלאכה מפסח ועד עצרת משקיעת החמה ואילך:

סימן תצד
סדר תפלת חג השבועות. ובו ג' סעיפים:

א [ואי] (ט) ביום חמשים לספירת העומר [ו] הוא חג (ט) שבועות וסדר התפלה כמו ביום טוב של פסח [ב] אלא שאומרים את יום חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו [ג] ונומרים ההלל [ד] ומוציאין ג' שני ספרים (ט) וקורים [ו] בראשון [ז] חמשה [ח] מבחדש

מנהג זה משום לא התגודדו. וצשלטי גבורים פרק קמחא דע"א [ענינת זה א, ב סוף אומ ג] כתב אס נחצב המקוס מאין יושב ואח"כ חזרו לשם ממקוס אחר ז"ע אס חייבים לנהוג כך, עכ"ל. (ט) עיין מה שכתבתי סימן (תמ"ח) [תסת] [ס"ק יג] וצח"מ סימן כ"ה

[ספ"ג צ נהגה]. עיין מה שכתבתי סימן תרכ"ד (ס"ק ז). ובבבבבב הגדולה (לשונות הרמב"ם ענינת אלילס פרק י"ג) צענין הסכמה שתקנו קצתם צתרים, לא שייך לא התגודדו (מהר"י טיטלנאק) (ט). וצתנת ישרים (אהלי חס) סימן קס"ח (וסימן קע) כתב שיש חולקין. מי שנהג חומרה מפני שהיו מחמירים צמקוס שילא משס, לא שייך לא התגודדו (רמב"ם פרק י"ב מע"א ענינת כוכבים, הלכה ד') (ט). (ועמש"ל ט).

היכא צגני אומנות אחד אין צהס חילוק, אע"פ ששאר צני העיר אין עושין כן מותר (הרא"ש חלק א' סימן נ"ז ד"ה הרי התנאן ק). ועיין צתשצנת רד"ך צית י"ג (צית י"ג) חדר צ' וצרי"מ אלשיך סימן (כ"ט) (נטן) וצשלטי גבורים פרק קמחא דיצנות (ג, ב צ אומ ט). ולס רוב הקהל נוהגים כך, צריכים המיעוט לנהוג כרוב (עד כאן צננת הגדולה). אמרינן צעירוצין דף ז' (ע"א) שר' עקיבא נהג צ' עשירין, צנית שמאי וצנית הלל, ומקשה הוה תרי חומרי דצמרי אהדדי, ומשני ר' עקיבא גמרא אסתפיק ליה, שלא היה יודע אף סבירא לכו לצית הלל, וכן כתבו התוספות ציצנות דף ט"ו (ע"א ד"ה גמריה). וא"כ מפני הספק מותר לנהוג מרי חומרי דצמרי אהדדי. אצל היכא דצמרי אהדדי לגמרי לא שייך לנהוג שניהם מפני הספק, דממה נפשך שרי, כדליתא פרק (צ) (ג) דחולין (גמ' ט):

תצד קשה לי האין אנו אומרים צצנצנות יוס מתן מוציאו, הלא קיימא לן כר' יוסי (שנת פג, ב) דלמר צז' צסימן נמנה תורה,

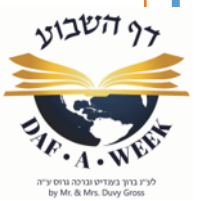
חק יעקב

כיון דאסתפק ליה הדין, וכמו שכתבתי בספרי מנחת יעקב ר"ש כלל ל"ו. וכן פסק המ"א סוף סימן זה. אבל מכל מקום החומרות יתירות שכתב בזה הוא שלא לצורך, כמו שכתבתי ס"ק ב': [יב] נהגו הנשים. וכתב בצננת הגדולה [נהג"מ] דהוא הדין אנשים. ולא ראיתי נוהרים בזה אף הנשים. ור"ש לוי [אוי"ח] סימן וי"ז מחמיר בזה יותר מתספורת:

תצד [א] ביום חמשים לספירת העומר. וכתבו האחרונים שמאחרין בתפלת ערבית כדי שיהיו המימות ימי הספירה.

ומה שמקשה המ"א [ריש הסימן] מיורה דעה סימן קצ"ו, עיין בספרי תורת השלמים [שם ס"ק טו] מה שכתבתי שם. ומה שמקשה עוד המ"א בשם עשרה מאמרות דכיון דביום חמישי יצאו בני ישראל ממצרים כדאיתא בשבת [פז, ב], וביום וי"ו התחילו לספור הספירה, נמצא דיום החמשים הוא ביום וי"ו, ולכולי עלמא בשבת ניתנה התורה, נמצא דביום נ"א נתנה התורה, ולמה עושין חג השבועות ביום החמשים, ותיירך דבא לרמוז לנו שני ימים טובים של גליות, עכ"ל. תירך זה תורה, דא"כ יהיה יום השני עיקר היום טוב, בתמי, ובני ארץ ישראל שעושין רק יום ראשון מאי איכא למימר. ועיין מה שכתבתי על קושיא זו לעיל בסיומן ת"ל ס"ק ב', ונראה לי דמעיקרא לא קשה מידי, וכמו שכתב הריב"ש סימן צ"ו שלא תלה הכתוב חג השבועות ביום מתן תורה אלא ביום החמשים לעומר, אלא שבזמן הזה דידענין בקביעת דירחי ולעולם ניסן מלא ואייר חסר, נמצא דהשלמת חמשים יום הם ששה בסיון, על כן אנו אומרים יום מתן תורתנו. וכן מבואר להדיא בפרק קמא דראש השנה דף וי"ו [צ"ב], דתניא רב שמעיא עצרת פעמים חמשה ביום פעמים ששה פעמים שבעה, הא כיצד, שניהם מלאים ניסן ואייר חמשה, אחד מלא אחד חסר ששה, הרי להדיא כשהיו מקדשין על פי הראיה היה לפעמים חל חג השבועות בחמשה בסיון אף שעדיין לא ניתנה התורה אליבא דכולי עלמא, אלא בוי"ו כרבנן או בו' כר' יוסי, אלא ודאי דאין נפקותא כלל בזה. ועיין מה שכתבתי לעיל בסיומן ת"ל [שם] בשם סדר עולם, ודוק. עוד כתבו האחרונים שלא לישן בלילה רק לעסוק בתורה, והשכר הוא גדול, וכבר נתפשט המנהג הזה בעיני המון עם ללמוד יחד בעשרה על פי התקון ולומר קדיש וטובלין כשיאיר היום. ויש טובלין בערב הרגל. ובכית מוח"ז הגאון לא נהגו

כך ללמוד בעשרה, רק כל אחד ואחד לומד ביחידות, כי עיקר תקון לא תקנו רק בפני עמי הארץ שאינו יודעים ללמוד על כן אומרים התיקון. ולענין ברכת התורה עיין במ"א [שם], ועיין לעיל סימן מ"ז עם התינוק כשמחנכין אותו בחג השבועות ללמוד תורה, והוא מנהג קדמונים, ואל ישנה אדם מן המנהג, כן כתב הרוקח, וע"ש. וכתבו עוד האחרונים שיש לאסור חזיונו, אם לא לביל טבילתה: [ב] הוא חג שבועות. במהר"ל סוף הלכות שבועות [עמוד סק] כתב וז"ל מהר"ל לא היה מקדש הלבנה בשום יום טוב שחל במוצאי שבת, כגון חג השבועות שחל בא' או בב' [ו]. ויהיב טעמא כשם שיש תחומין למטה כך יש תחומין למעלה, ואין לקבל פני השכינה ביום טוב חוץ לתחום. אמנם העיד על רבו המובהק [מהר"ש] דלא היה מקפיד והיה מקדשה אף ביום טוב במוצאי שבת, עד כאן לשונו. והובא בט"ז לעיל ריש סימן תכ"ו, וסיים וכן עיקר לקדשה אף ביום טוב, על כן לא הביאו רמ"א, עד כאן לשון הט"ז. ושלא בהשגחה כתב זה, וטחו עיניו מראות [שם בשו"ע ספ"ג ב' בהג"ה] כתב רמ"א להדיא שאין מקדשין ביום טוב [ו], ועיין בתשובת מ"ע [רמ"ע מפאנו] סימן ע"ח שפסק גם כן שאין לקדשה לביל יום טוב ושבת, וכתב שם הטעם דעדיף כבוד שבת מלכתא וקדושת יום טוב מהקבלת פני לבנה, ואין מערבין שמחה בשמחה: [ג] בראשון השבוע מבחדש. כתב הט"ז [ס"ק א] וז"ל, מה שנהגין צמדניות אלו לקרות פסוק ראשון ואחר כך מתחילין אקדמות, יש לתמוה הרבה האין ראשם להפסיק וכו', ושמעתי מקורב שהנהיגו רבנים מובהקים לשרור אקדמות קודם שיתחיל הכהן לברך על קריאת התורה, וכן ראוי לנהוג בכל הקהלות, גם ביציב פתגם, עד כאן לשונו. אכן בתשובת שער אפרים חלק או"ח סימן יו"ד האריך לקיים מנהג זה של ראשונים שהוא מנהג ותיקים, ושאיין כח ביד שום אדם לשנות המנהג זה, ויש לו על מה שיסמוך, ע"ש שהאר"ך. וכן נהיגי פיה מעולם ושנים קדמוניות, ומקורב שהיו ראשונים לשנות המנהג כפי דברי הט"ז, ולא עלתה בידם לשנות המנהג. ועיין מה שכתבתי לעיל סימן תפ"ט ס"ק י"א בענין שינוי המנהגים: [ד] מבחדש השלישי. וקורין הדברות בטעם העליון. ועיין במ"א [ריש הסימן ד"ה כתב] שכתב בזה איזה חילוקי דעות בענין הקריאה:

מנהגו ואם אחד העתיק מקומו להתיישב במקום אחר געשה דינו כמנהג מקום האחר ממילא גם לנוסח התפלה, אבל עתה אחרי עקירת הקהלות בעוה"ר ונתקבצו למקום אחד בנוא יארק ובעוד ערים גדולות אנשים יחידים מכל קהל וקהל לא שייך שישתנה דינו לביהכ"נ שמתפלל שלכן צריך להתנהג כדכתבתי. והנני בזה ידידו,

משה פיינשטיין

לפני התיבה, לבד הנחת תפילין בתפלת המנחה ואמירת וידוי בלא הכאה על הלב שלא ניכר. והנני גומר בברכה לשרות השלום ביניכם ובין כל ישראל. ידידו, משה פיינשטיין

סימן לה

אולם למסיבות ליד בית הכנסת

בע"ה.

ב' אדר תשכ"ג.

מע"כ ידידי הנכבד מ"ר ר' אליעזר בלאק שליט"א. הנה בדבר חדר הנקרא אולם מסיבות (סאשל האל) שנבנה ג"כ תחת גג אחד עם חדר שנתייחד לביהכ"נ להתפלל שם, פשוט שאין עליו שום קדושה ומותרין לעשות שם דבר חול, אבל לשחק בקלפים (קארטן) ובינגא וכדומה אף שאין ע"ז איסור ברור הם דברים מכוערים בכל מקום שהוא וגם הוא כמושב לצים. ובדבר ריקודים בחורים ובתולות בתערובות הוא דבר האסור אף עם פנויות טהורות וכ"ש שכל הפנויות הם נדות, וגם לא ימנעו מלרקד גם עם אשת איש. ולא שייך להתיר זה גם לפי טענת אחדים שאם לא יסדרו להם ריקודים בסאשל האל ילכו להמקום שמיוחד מהעיר לרקד שם, שירקדו שם גם עם נכריות והבתולות עם נכרים, שמה שהפרוצים עוברים איסורים כיון שאין ביד הקהל למחות לא מתחייבין כי מה בידם לעשות, אבל כשהקהל יסדרו עבורם מקום לרקד הרי נמצא שמתירין להם הרקידה כששניהם מישאל וא"א להתיר איסור אף בשביל תקנה ממש, וכ"ש שהוא רק דבר מרומה שאף כשיהיה להם מקום לעשות האיסור רקידה עם ישראליות לא ימנעו מליך גם אל המקום שמרקדין שם נכרים, ולכן אם ביד מע"כ למחות בכל כחו ולמנוע מלבנות מקום לעבור שם איסור זה שאסור מצ"ע וגם מביא זה לידי עריות ממש. ומה שאיתא בסוטה דף מ"ח לבטולי הא מקמי הא הוא בלא מעשה המראה להתיר איסור אלא לעסוק לבטל את זה ולמנוע מלעסוק בבטול הקל קצת כשא"א לבטל שניהם אבל להתיר ממש אסור.

משה פיינשטיין

סימן לו

חגיגת בת מצווה בבית הכנסת

ב' סיון תשי"ט.

מע"כ הרב מאיר כהנא שליט"א רב בהוארד ביטש נוא יארק. בדבר עצם חגיגת בת מצווה אין בזה ענין סעודת מצווה אלא הוא כשמחה של יום הולדת בעלמא

סימן לד איסור לשנות ממנהג המקום

ד' כסלו תשל"ז.

מע"כ ידידי הנכבד הרה"ג מוהר"ר אברהם ד. גוטליב שליט"א הרב דק"ק אהל אברהם בפאריש צרפת.

הנה האיסור בביהכ"נ אחת לאיזה אינשי לשנות ממנהגי המקום בדברים הניכרים איכא שני איסורים חדא מלאו דלא תתגודדו שנדרש ביבמות דף י"ג ע"ב גם לענין דלא תעשו אגודות אגודות והוא מדאורייתא דאל"כ לא היה שייך להקשות דמבעי ליה להקרא לגופיה, וכן הוא מפורש ברמב"ם פ"י"ב מע"ו הי"ד שכתב ובכלל אזהרה זו שלא יהיו שני בתי דינין בעיר אחת זה נוהג כמנהג זה וזה נוהג כמנהג זה ובשביל זה שהוא דרשא גמורה מהקרא הקשה הכ"מ איך לוקה בגדידה הא הוא לאו שבכללות ואם היה רק מדרבנן ואסמכתא לא היה קשה כלום הרי בהכרח שהוא מדאורייתא. ושנית מהדין אל ישנה מפני המחלוקת דבפסחים דף נ' ודין זה הוא מדרבנן.

ודין זה הוא אף במנהגים שאיכא בהו איסורא קצת וכ"ש באיסורים גמורים כמו בתפילין בחוה"מ שלהלובשין תפילין עובר בעשה כשאינו מניח ולהאין מניחין איכא אסור ולולל במועד, וכן הוא שינוי הנוסחאות שאיכא טעמים לכל נוסח ונוסח אסור אף שאולי איסור לא תתגודדו ליכא משום שליכא חלוקים בעיקרי נוסח הברכות והתפלות איסור השני שאל תשנה מפני המחלוקת ודאי איכא. ואם רוצה לומר וידוי קודם נפילת אפים הוא דוקא בלא שום היכרא לאחריני שהוא בלא הכאה על הלב, וגם אינו יכול לומר הי"ג מדות שלזה צריך דוקא עשרה שיאמרו עמו ואף אם ימצא עשרה הרי זה השינוי בפרסום גדול. ורק מה שמניח תפילין גם בתפלת המנחה אין למחות בידו ואף שאיכא בזה משום יוהרא דמכיון דבא ממקום שנוהגין כן ליכא משום יוהרא. אבל על שאר השינויים צריך למחות בידו וגם לכופו בהתראה שיהיו מוכרחין לסלקו ממשרתו אם לא יעשה כהדין שלא ישנה כלום ממנהגי בית הכנסת כשהוא מתפלל בביהכ"נ אף שלא

הדבר כן עכשיו, שמפני הבלבול שעייירות חרבו וחזרו ונתיישבו ומעוד מעמים נתבטלה הנהגה זו, ואחרי שחדל המנהג סמכו הפוסקים האחרונים על דעת פוסקים אחרים זולת הרמב"ם אף במצוות התלויות בארץ, וכמש"כ מרן בכס"מ בפרק ז' מהלכות שביעית הלכה ג' בשם הרי"ק, שאנו סומכים להקל כדעת התוס' ושאר פוסקים דביעור היינו הפקר, ודלא כהרמב"ם והראב"ד דטעון שריפה, וכן ביו"ד בסיומן רצ"ד סעיף א' כתב מרן דענבים שלקו וכו' פטורים מרבעי, והביא את דעת הרמב"ם כלשון יש מי שאומר, וכן שם בסעיף ג' כתב דקפריסין חייבים בערלה נגד דעת הרמב"ם, ומשום כך הוכיח דלא אזלינן כעת אחר הוראות הרמב"ם, ע"ש בדבריו.

אולם נראה דאינה ראייה, שאעפ"י שמרן פסק בכמה מקומות שלא כדעת הרמב"ם, אין זה משום שפסקה קבלת הרמב"ם, אלא שהכריע באותם מקומות שלא כדברי הרמב"ם, וכמ"ש בשו"ת הרשב"א ח"א סימן רנ"ג, שאף במקום שנהגו לעשות כל מעשיהם על פי חיבור הרמב"ם ז"ל, או על פי אחד משאר גדולי הפוסקים, אם יש שם אחד חכם וראוי להוראה ורואה ראייה לאסור מה שהם מתירין, נוהג בו איסור, שאין אלו כרכם ממש, דבמקום רבם אילו יעשו שלא כדבריו, יקלו בכבוד רבם במקומו, ע"ש. וא"כ אף שנשארה קבלת הרמב"ם, יש מקומות שמרן הכריע שלא כדבריו, אולם במקומות שמרן לא גילה דעתו, יש לנו לילך אחר הוראות הרמב"ם.

ג. ולפי זה נראה, שלפי מה שנתבאר להלן בפרק ה' בבאורים לתשובה י"א, שיש מחלוקת בין הרמב"ם והרא"ש לענין איסור לא תתגודדו, שלדעת הרמב"ם אין איסור לא תתגודדו אלא אזהרה לב"ד, שלא יהו שני בתי דינים בעיר אחת, שזה נוהג כמנהג זה וזה נוהג כמנהג אחר, ואילו לדעת הרא"ש אין האיסור דוקא לב"ד. אלא שכל זה נוהג מנהג אחד וחבירו מנהג אחר, יש בזה משום לא תתגודדו, א"כ יש לבני ספרד להקל כדברי הרמב"ם, ורשאים לומר את נוסח הקדיש כמנהגם אף במקום שהציבור שם אומרו בנוסח אחר, ורק היכא שאין קפידא בנוסח, כגון באמירת יהא שלמא רבא וכו' שאינו מעיקר הקדיש, יש להם לחוש לדברי הרא"ש ולומר את הנוסח כפי אותו מקום שנמצאים בו, וכמו שנתבאר שם, ע"ש. וראה גם להלן בפרק ז' תשובה ל"ח ובפרק ט' תשובה א', לענין כיצד ינהג בן ספרד המתפלל בציבור של בני אשכנז, ע"ש.

ד. והוא הדין לענין אי תרי דרבנן מוציא חד דרבנן, כגון קמן שלא אכל כדי שביעה, אם יכול

להוציא ידי חובה כברכת המזון לגדול שאף הוא לא אכל כדי שביעה, שהרי הקמן חייב כברמה"ז מדרבנן, וחובב ברכת המזון אף לגדול הוא רק באכל כדי שביעה, וא"כ אצל הקמן חשיב תרי דרבנן, ונתבאר להלן בפרק י"ג בבאורים לתשובה ז', שהיא מחלוקת הרמב"ם והתוס', ולדעת הרמב"ם תרי דרבנן מוציא אחד דרבנן, וכיון שבני ספרד גירי בתר דעת הרמב"ם, יש להם להקל לגדול שלא אכל כדי שביעה לצאת ידי חובה כברכת המזון על ידי קמן שלא אכל כדי שביעה, וראה עוד שם בענין זה, ע"ש.

ה. ומהאי טעמא נתבאר להלן בפרק ז' בבאורים לתשובה ט"ו, שהטעם שהנצרך לנקביו לא יתפלל תלוי במחלוקת הרמב"ם והגהות מיימוני, שלדעת הרמב"ם בפרק ד' מהלכות תפילה הלכה י', הטעם הוא משום שהדבר טורדו, ולדעת הגהות מיימוני שם אות ח', הוא מטעם שהנצרך לנקביו גופו משוקץ. ונ"מ בין הטעמים, שלדברי הרמב"ם, מה שאמרו שהנצרך לנקביו והתפלל תפילתו תועבה אם לא היה יכול להעמיד את עצמו בשיעור פרסה, היינו בין אם נצרך לגדולים ובין אם נצרך לקטנים, כיון שעכ"פ הדבר טורדו, ולדברי הגהות מיימוני אין לומר שגופו משוקץ אלא כשנצרך לגדולים, שהאיסור לקרות כנגדם הוא מן התורה, וכמו שנתבאר שם. ועוד ג"מ בין הטעמים, אם מותר ללמוד תורה כשנצרך לנקביו, שלדברי הרמב"ם שהטעם הוא משום טרדה, הרי אין איסור ללמוד תורה כשהוא טורד, ולדברי הגהות מיימוני שהטעם הוא משום שגופו משוקץ, יש לאסור אף בדברי תורה, וכמ"ש בהגהות מיימוני שם. וכיון שנתבאר שבני ספרד יש להם לילך אחר הוראות הרמב"ם יש לבני ספרד להחמיר אף בנצרך לקטנים, ויחזרו להתפלל על תנאי נדבה, וכמו שנתבאר שם, וכן יש להם להקל ללמוד תורה כשנצרכים לנקביהם, ואינם חייבים להפסיק מיד את לימודם. וראה עוד שם מה שנתבאר בענין זה. וכן כל כיוצא בזה שיש לבני ספרד לילך אחר הוראות הרמב"ם במקום שמרן לא גילה דעתו.

ענף ה

הוראות רבינו האריז"ל

א. והנה לאחר שנתבאר לעיל קבלת פסקי מרן, יש להוסיף שלבני דברי האריז"ל אין הדבר כן, אלא נוהגים כדבריו כאילו הם ודאי גמור. ולכן קי"ל שלא אומרים ספק ברכות להקל נגד דברי האריז"ל, וכמ"ש

לשנות מנענועים של הציבור

לולב וציבור

ג. נוהגין העולם להקל שכל אחד מנענע כמנהגו אף כשמתפלל בצבור שכולם

שיערי הלכות

ליום ראשון של סוכות" ע"כ, ומשמע שהבין המג"א דכוונת המחבר שיכוון עמידתו למזרח דוקא, באופן שימינו הוא דרום וכו'. אלא שיש לדחות דכוונת המג"א הוא שאין צריך להטות גופו בנענועיו לכל רוח, אלא יטה ידו בלבד, וכלשון המחבר "ואח"כ מטה ידו לצד אחר ועושה כן".

אך הדבר מפורש בדה"ח (דין הנענועים סעי' ג) "סדר הנענועים לרוחות, יחזיר פניו למזרח ושדרו של לולב לצד פניו ויעשה שלש הולכות למזרח ושלש הבאות ואח"כ יטה ראש הלולב לדרום וכו'" ע"כ, הרי שאפי' אם אין פניו מכוון למזרח, יש להחזיר פניו למזרח בשעת הנענועים. וכלשון הזה כתב המ"ב (סקמ"ז) "וסדר הנענועים לרוחות, יחזיר פניו למזרח וכו' ויעשה שלש הולכות למזרח ושלש הבאות ואח"כ יטה ראש הלולב לדרום וכו'" ע"כ, והוא כנ"ל.

וזה לשון שו"ת זקן אהרן (סוף סי' כב) "וראוי לדעת שמדברי הרא"ש והטור ויתר הפוסקים המחייבים הנענוע בד' רוחות יש לדייק שהאיש ראוי להיות פניו למזרח בשעת נטילה וברכה ונענוע, ולכן אמרו ומחזיר פניו אח"כ, וזו ראי' שכל בקשותיו ומצותיו של אדם ראוי להיות לתלפיות תל פיות שהכל פונים אליו, וכ"ש בתפלה", ומבואר שאפי' אין פניו למזרח, יש לכוון שיהא פניו למזרח בשעת הנענועים.

ושאלתי למו"ר שליט"א אי הא דצריך להחזיר פניו למזרח הוא דוקא במדינותינו משום שאנו פונין למזרח לכל תפילותינו, או גם במקומות שפונין לכיוונים אחרים, כגון בא"י, שכל בתי הכנסיות פונים למקום המקדש, האם גם התם יכוון למזרח, או שיכוון פניו אל מקום המקדש. והשיב מו"ר שליט"א דנרא' שהעיקר בנענועים הוא מצד רוחות העולם, ובכל אופן יש להתחיל במזרח ולנענע דרך ימין.

והנה לפי דבריו י"ל דכוונת המחבר כשכתב "דרך ימין" קאי על ימין של העולם, וכמ"ש הרמב"ן עה"ת (שם) והראב"ע (במדבר ב') ורבינו בחיי (סו"פ ויקהל) דשם העצם של רוח דרום הוא "תימנה" משום שהוא ימין העולם עיי"ש. ומצאתי דכדברי מו"ר שליט"א מבואר בערוה"ש (סעי' כז) שכתב "יקיף דרך ימין בנענוע מזרח דרום מערב צפון מעלה מטה, ובכתבים איתא מזרח דרום מעלה מטה מערב, ובזה גם האיטר יעשה ככל העולם, דהרוחות לא ישתנו בשבילו" ע"כ, ולכאור' הול"ל שגם האיטר יעשה כן משום דאולינן בתר ימין דעלמא והוי פנייה דרך ימין, אע"כ שהוא סובר שהעיקר בזה הוא לכוון כפי רוחות העולם בכל אופן, ולכן תלה עיקר הטעם ברוחות, שלכן גם האיטר אינו משנה נענועו, ועיי"ש שכתב שכ"ה כוונת המג"א (סוף סקמ"א). וראיתי בשו"ת ישועת משה (סי' מד) שהביא ראי' גדולה לזה, דהא הב"י הי' בצפת, שכל הבתי כנסיות פונים למקום המקדש שהוא בדרום, ואפ"ה כתב "יקיף דרך ימין מזרח דרום וכו'" והוא תמוה, דהב"י עצמו התפלל לדרום, וע"כ שגם במקומות הללו מתחילים במזרח, ומקיפין דרך ימין לרוחות העולם.

מנענעים אחרת, אע"ג דלכאור' היה מן הראוי להזהר בזה משום לא תתגודדו, וצ"ע⁷.

דרך גדילתן בשעת הנענועים

ד. כשמנענע הלולב למטה אין להפוך ראש הלולב למטה, שאינו כדרך גדילתן, אלא באחורי הלולב מוליך לצד מטה⁸, אבל להטותו לצדדין

שערי הלכות

⁷ אמר מו"ר שליט"א שבאמת הי' מן הראוי להזהר בזה, ונהגו העולם להקל וצ"ע למה, אבל הרוצה להקל יכול לסמוך על מנהג העולם, עכ"ד. ודנתי לפני מו"ר שליט"א אולי על מנהג לא שייך הך דלא תתגודדו, והשיב מו"ר שליט"א דלא משמע הכי בדברי הפוסקים, עכ"ד. ונרא' הטעם, דהא מבואר ברמ"א דשפיר איכא משום לא תתגודדו גם במנהגא, שכתב (סי' תצ"ג סעי' ג) "יש מקומות שנוהגין להסתפר אחר הפסח עד ר"ח אייר, ואלו אינם מסתפרים אחר ל"ג בעומר, ויש מקומות שנוהגים שלא להסתפר מהפסח עד ל"ג בעומר, ומסתפרים מיום ל"ג בעומר והלאה, ולא ינהגו בעיר אחת חלק כמנהג זה וחלק כמנהג האחר משום לא תתגודדו" ע"כ, וא"כ ה"ה בנידו"ד.

והתבוננתי דמו"ר שליט"א לשיטתי' אזיל, דכתבנו בקובץ הלכות דיני בין המצרים (פ"ו סעי' ז) שבני קהילה אחת יכולים להקל לענין הנהגות אבילות בימי ספירה ובין המצרים, אף שנמצאים יחד בעיר עם בני"א שיש להם מנהגים אחרים, וביאר מו"ר שליט"א דבאמת כהיום שנתקבצו כל הקהלות יחד וידוע לכל שיש בזה ב' מנהגים שונים, ליכא למיחש כ"כ משום לא תתגודדו. והקשינו שם דלפי דבריו ה"ה לענין הנחת תפלין בחוה"מ, אע"ג שכתבו המ"ב (סי' לא סק"ח) בשם ארצות החיים, וכן הערוה"ש (שם סעי' ד), דבחוה"מ אין נכון שיהי' בביהמ"ד אחד מקצתם מניחים תפלין ומקצתם שאין מניחים משום לא תתגודדו, י"ל דכהיום שנתקבצו כל הקהלות יחד ויש לכל אחד מנהגיהם שלהם לא שייך לא תתגודדו, וכתבנו דמו"ר שליט"א השיב דכשמתפללים יחד בביהמ"ד בציבור אחד י"ל דחמיר טפי, וראוי להחמיר בזה עכ"ד. ולפ"ז שפיר סובר מו"ר שליט"א ג"כ שבאמת מן הדין ראוי להחמיר, דהא מתפללים כולם יחד בציבור אחד, ולכן הניח בצ"ע למה מקילין בזה. וע' ערוה"ש (סי' תנ"א סעי' כב) שהיקל בזה משום שאינו חוב גמור, והביא רא' ממתני' דמס' סוכה (לז:).

⁸ כתב הרמ"א (סי' תנ"א סעי' ט) "וכשמנענע למטה הופכו למטה ומקרי דרך גדילתן הואיל ומחזיק אותן בידו דרך גדילתן, ויש מדקדקין שלא להפוך ראש הלולב כשמנענעין למטה והמנהג כסברא ראשונה וכן נראה לי עיקר" ע"כ. וכתב המ"ב (סקמ"ה) בביאור פלוגתתם, דדיעה הראשונה סובר דהואיל שהנטילה מתחילה הי' דרך גדילתו שוב אין מקפידין על נענועין שיהי' דרך גדילתו, ודמדכדכתיב מחמיריני וילא להפוך משום חששו שיהי' שולא דרך גדילתו, ולא דאי

תשובה נד

שאלה: בחור אשכנזי מבני ליטא שאין מנהג אבותיו ללבוש טלית קודם הנשואין ולומד בישיבה של בחורים מבני ספרד שלפי מנהגם אף הבחורים לובשים טלית, האם ינהג כמנהג אבותיו או דלמא לא יפרוש מן הציבור ויתעטף בטלית, וכיו"ב יל"ע בבחור מבני ספרד הלומד בישיבה של בני אשכנז אם מותר לו לשנות ממנהגם ולהתעטף בט"ג כמנהג אבותיו.

תשובה: המנהג להקל דבזמנינו מצוי בכל ישיבה מכל המינים.⁷⁷

מקורות וביאורים

למקום אחר שיש שנוהגין שם כמנהג הראשון מאחר שכבר נעקר ממנהגו עכ"ד. 76. עיין מ"ב סי' תס"ח סק"ד דכל שדעתו להשתקע במקום שבא לשם נפקע ממנו חומרת מקום שיצא משם משבא למקום החדש ומותר לו להקל כמנהג אותו מקום ע"ש, ואף אמנם דלהלן תשו' ג"ז השיב רבינו שליט"א לענין בן ספרד דאין ראוי שישנה מנהגו, ובהערה שם הובא שביאר רבינו בזה דבזמנינו ליכא להאי דינא דהולך ממקום למקום כיון שבכל מקום מצויים ספרדים ואשכנזים, שמעתי מרבינו דהכל לפי הענין וכיוצאי גרמניה י"ל דכיון שנתערבו בין שאר בני אשכנז שפיר שייך בהו דינא דהולך ממקום למקום עכ"ד, וע"ע בזה בשו"ע או"ח סי' תצ"ו ס"ג, וסי' תקע"ד ס"א וב', וביו"ד סי' רי"ד ס"ב ובש"ך שם סק"ח.⁷⁷ שמעתי מרבינו שליט"א בשם חמיו מרן הגריש"א שליט"א

ברורה והכל תלוי לפי הענין, ומן הדין כשמגיע למקום שאין נוהגין בן אין חייב לנהוג כמנהג מקומו הראשון וכדלהלן בתשו' הבאה, וכשנכנס ללמוד בישיבה י"ל דהישיבה חשיבא כעירו, ועל כן יכול לשנות מנהגו אם אין אביו מקפיד ע"ז, ומ"מ אם מגיע לישיבה שיש שלובשים ויש שאין לובשים טוב שינהג כמנהג אבותיו וכדלעיל בתשו' הקודמת, ברם כל זה כשיש שם ציבור שלובשים וכגון אם יש שם עשרה שמתעטפים בטלית בזה מסתמא צריך לנהוג כמנהג אבותיו, ומיהו הכל תלוי לפי הענין וכנ"ל ויש מקום להקל כשהברים יצחקו ממנו וכדו', [ואף שכתב הרמ"א סי' א' ס"א ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת השי"ת, הכא שאני שהרי אין לועגים עליו מפני שהם רשעים רק מפני שעושה אחרת מכולם], וכל ששינה ממנהגו שוב אי"צ לחזור למנהגו זה אף אם חוזר ועובר

תשובה נה

שאלה: הנה בני עדות המזרח נהגו בחלק מן האותיות לבטאותם במבטא יותר עמוק, ובזמנינו יש רבים שאין מבטאים כן ומתביישים בזה, האם חייבים לנהוג כמנהגם אף שמתביישים מחבריהם.

תשובה: יעשו כקבלתם.⁷⁸

בדין מי שלא למד תורה מאבותיו דצריך לנהוג כמנהג רבותיו

תשובה נו

שאלה: אני מבני ספרד הלומד בישיבה של בני אשכנז היאך עלי לנהוג לענין נוסח התפלה והיגוי התיבות וכן לענין עיטוף בטלית גדול ועוד כיו"ב.

תשובה: אם רבותיך היו בני אשכנז ולא למדת כלום מבני ספרד דינך כבני אשכנז לכל דבר.⁷⁹

מקורות וביאורים

החולם באופן שונה לכאן צריכים לעשות כקבלתם, ואין לדון בזה כדין הולך ממקום למקום ודעתו להשתקע במקום שבא לשם דאי"צ לנהוג כמנהג מקומו הראשון וכנ"ל בתשו' ג"ג דלענין ביטוי לא שייך דין זה דאין זה תלוי במקום לפי שאינו הלכה שזה נוהג כך וזה נוהג כך רק דהם קבלו כך את המבטא וזה השפה שלהם, [והוסיף רבינו שיש ראייה למה שנוהגים התימנים במבטא האות ד' ממה דאיתא בשו"ע סי' ס"א ס"ו דצריך להאריך בד' של אחד ולפי מנהגינו א"א להאריך בד' אך למנהגם שייך שפיר להאריך יפה בד'] עכ"ד.⁷⁹ כן הוא בכחבי רבינו שליט"א משמיה דהחזו"א וז"ל הספרדים שלמדו אלל אשכנזים עליהם לנהוג כמנהג האשכנזים עכ"ד, ושוב שאל השואל אם הדין כן אף כשאביו נוהג כמנהג הספרדים ומשנה בזה ממנהג אביו והשיבו רבינו שליט"א בזה"ל אס לא למד מאביו רק מרנמויו דינו כדין רנמויו ואין חייב

דבזמנינו אין בזה משום לא תתגודדו מאחר דמצוי בכל מקום שיש אשכנזים וספרדים, ואף אם אירע שהוא יחידי מ"מ מאחר ומצוי שנמצאים לא מקפידים ע"ז כי כולם יודעים שיש מנהגים חלוקים עכ"ד, ועי' שבות יצחק בדיני נר שבת פי"ח אות ה' דמיייתי משו"ת אגרות משה או"ח ח"ה סי' כ"ד אות ו' דמבואר שם דבמקום שמצוי וידוע שיש ב' מנהגים ורגילים בכך בציבור זה, דיש מקום לומר דאף לכתחילה רשאי כל אחד לנהוג כמנהגו, וכי' שם וז"ל ובזה ניחא מה שהורגלו בבתי כנסת בעיר שהיחידים מתפללים כל אחד כמנהגו גם בדבר הניכר, הן בנוסח התפילה והן בוידוי ונפילת אפים וכדו', דמאחר שידוע דאיכא ב' בתי דינים, והורגלו בכך שהללו נוהגים כך והללו כך במקום אחד, י"ל דבכה"ג ליכא איסור, וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א עכ"ל.⁷⁸ כיו"ב שמעתי מרבינו שליט"א לענין יוצאי גרמניה דמבטאים